

Republika Srbija
Tužilaštvo za ratne zločine

PREDGOVOR

TUŽILAC ZA RATNE ZLOČINE VLADIMIRA VUKČEVIĆA

Naš predmet KTRZ 10/08

Beograd, 13. januar 2012.

DILEMA KEPIRO MOSTRUOZNI NACISTA ILI KAPETAN „NIKO“

Vladimir Todorović

*Gde je režim zločinački, demonski karakter je nepotreban.
- Hana Arent -*

„Bivši oficir mađarske žandarmerije Šandor Kepiro umro je jutros u 98. godini života u Budimpešti, samo mesec i po dana nakon što je u mađarskom sudu oslobođen optužbi da je učestvovao u pogromu januara 1942. u Novom Sadu“, javila je državna agencija Tanjug 3. septembra 2011. godine.

Manje od mesec dana pre tog saznanja predložio sam u važenom dr Efraimu Zurofu da se sastanemo u Jerusalimu, čim pred nama budemo imali pisani otpravak presude Kepirou. „Presuda bi sa mađarskog jezika morala da bude prevedena na srpski jezik. Verujem, stoga, da bi početkom septembra mogao biti u posedu navedene presude i nakon analize bio bih voljan da se sastanem sa Vama kako bismo se dogovorili oko naše dalje saradnje“, napisao sam mu u dopisu.

Sada pred sobom imam tekst, budući knjigu Vlade Todorovića. Naslov je pun pogodak! Ovaj rukopis oživljava slike u mom sećanju: 5. maja 2011. godine u sudnicu u Budimpešti ulazi optuženi Šandor Kepiro. Došao je da odgovori na optužbe da je učestvovao u monstruoznom zločinu počinjenom pre gotovo sedamdeset godina u Novom Sadu. Svoje impresije u pauzi suđenja prenosim u telefonskoj izjavi novinaru Radija B92 za Dnevnik u 5. Rekao sam tada da, dok u prostoriju pod mišku unose

ovog starca, nije lako u njemu prepoznati ratnog zločinca – žandarmerskog kapetana koji je januara 1942. sprovedio zloglasnu Raciju, operaciju „čišćenja“ novosadskih kvarтова. Za samo tri dana je na hiljade Novosađana privedeno i saslušavano, da bi neutvrđen broj Jevreja i Srba, koji sigurno prelazi hiljadu ljudi, bio streljan duž smrznutog Dunava i bačen pod led. Kepiro se direktno teretio za ubistvo više desetina ljudi, čiji je identitet utvrđen, tokom Novosadske racije, među njima je bilo i jedanaestoro dece.

Svedoci su potvrdili da se sećaju Kepira u vreme Novosadske racije kao žandarmerskog kapetana. Između ostalog, bio je optužen da je učestvovao u deportacijama novosadskih Jevreja u koncentracioni logor Aušvic tokom 1944. godine.

Po povratku iz Budimpešte počeo sam ponovo da iščitavam Hanu Arent. Zbog njene teze o banalnosti zla. Nastala je pod utiskom suđenja Adolfu Ajhmanu u Jerusalimu. Uzimao sam tu knjigu u ruke često, jer se po prirodi svog posla, kao tužilac za ratne zločine, više od jedne decenije svakodnevno susrećem sa osuđenima za ratne zločine. Većina ih izgleda „tako normalno“, kako ih karakteriše Arentova. Inače je bilo neshvatljivo to što Ajhman, zadužen za sprovođenje Holokausta, nije izgledao kao jedan od najvećih zločinaca svih vremena. Zapisala je da se „držao kao birokrata kojem je stalo samo da dobro obavljaj svoj posao“. Zaključila je da „krajnja zloba, patologija ili ideološko ubeđenje nisu nužni kako bi pomogli pojedincu da počinj beskrajno zlo“. Upravo je Ajhmanova "izvanredna plitkost" navela Arentovu da imenuje zločinca ne zahtevajući nikakvu posebnu zlostitost ili pokvarenost, već samo „dubok nedostatak mišljenja i rasuđivanja“ pojedinca koji dobrovoljno učestvuje u aktivnostima zločinačkog režima, do koje se tako smatra oslobođenim bilo kakve odgovornosti za svoje postupke.

Kepiro je za svoj udeo u zločinu u Novom Sadu već bio osuđivan, i to dva puta - jednom pred sudom hortijevske, a drugi put socijalističke Mađarske. Ali ne zato što je ubijao nedužne, konstatovao je dr Efraim Zurof u svojoj knjizi Lov na naciste, već zbog učesća u operaciji koju nisu odobrili nadležni. Januara 1944, osuđen je na deset godina zatvora zbog „sramotnog čina žandarmerije“. Godine 1946. kada se Kepiro nalazio u Austriji, njemu je ponovo suđeno u odsustvu i osuđen je zbog ratnih zločina na 14 godina zatvora.

Centar Simon Vizental locirao je Šandora Kepira krajem 2006. u Budimpešti. Dr Zurof je prikupio dokumentaciju o njegovom slučaju, posetio mađarskog državnog tužioca i stavio ga u sam vrh liste najtraženijih u okviru programa „Poslednja šansa“. Projekta je bio jasan. privedi pravdi sve preostale nacističke ratne zločince, pre nego što za to bude prekasno.

Na ostvarenju ove plemenite zamisli blisko sam, od 2008. godine, kao tužilac za ratne

zločine Republike Srbije, saradivao sa dr Zurofom i Anom Frenkel, potpredsednicom Jevrejske opštine u Novom Sadu. On nam je na tome bio nei zmerno zahvalan. Kasnije će mi pokloniti svoju knjigu Lovac na naciste.

Čak trojica najtraženijih – Peter Egner, Milivoj Ašner i Šandor Kepiro, osumnjičeni su za zločine počinjene na teritoriji bivše Jugoslavije. Za nas nije bilo dileme: ratni zločine zastareva, i dužni smo da ga u okviru naše jurisdikcije procesuiramo kada god za to postoji osnovana sumnja. Protiv sve trojice podneli smo 2008. go dine zahteve za sprovođenje istrage, ali smo se u daljem toku ovih postupaka suočili sa nizom prepreka.

Nije bilo laiko prikupiti dokaze posle proteklog vremena, koji je otežavao lociranje pouzdanih svedoka i neophodne dokumentacije. Osumnjičeni nisu bili dostupni našim organima gonjenja. Iskoristili smo sve mogućnosti koje je nudila međunarodna pravna saradnja, uložili zahteve za ekstradiciju gde je to bilo moguće. Međutim, trka sa vremenom se pokazala dramatičnom – Peter Egner je preminuo januara 2011. go dine, čime je prekinut postupak oduzimanja njegovog američkog državljanstva što je podrazumavalo skoro izručenje Srbiji.

Sa Kepirom je situacija bila drugačija. Budući da izručenja iz Mađarske u Srbiju nisu moguća, nastojali smo da pomognemo mađarskim kolegama da kompletiraju ovaj slučaj. Prikupili smo dokumentaciju - izveštaje Državne komisije FNRJ o zločinima okupatora i njihovih pomagača u Vojvodini, presudu Šandoru Kepiru Mađarskog Kraljevskog Generalštaba iz 1944, optužnicu Javnog tužilaštva iz 1946. godine, presudu Vrhovnog suda Vojvodine iz iste godine, te memorijalni spisak žrtava racije u Novom Sadu sa dokumentima o broju žrtava po imenu i ulicama. Od tada, postupak protiv Kepira je u Srbiji bio u zastoju do pravnosnažne presude nadležnih organa Republike Mađarske. Stoga se razume da smo sa velikom pažnjom primili vest iz februara 2011. godine da je Kepiro optužen u Budimpešti. Zato sam i doneo odluku da sa svojim timom prisustvujem početku otvaranju ovog, možda i poslednjeg suđenja za ratne zločine počinjene tokom Drugog svetskog rata na teritoriji Jugoslavije.

Dok Kepira uvode u sudnicu, utvrđuju identitet i čitaju optužnicu, on ne samo što poriče odgovornost već u ruci drži komad hartije na kojem piše „ubijate starca“. Iako se u brzo ustanovljava da je sasvim priseban, pravi se da ne raspoznaje li kove u sudnici i nastoji da izazove simpatije u odnosu na svoje godine, koje je, zapravo, nosio sa izvanrednom vitalnošću.

Ne uspeva da izazove taj efekat. Zaista, velika je nepravda što ga pred lice pravde izvode tako strog, ali ne premanjemu, već premanjrtvama zločina koji mu se stavljaju na teret. Za njih pravna reakcija stiže za neoprostivim kašnjenjem. Stoga moje misli tokom glavnog pretresa nisu okrenute toliko Kepiru, koliko samoj suštini

utvrđivanja odgovornosti za krivična dela ratnog zločina. Nastojim da izvučem pouke za slučajeve koji su težište mandata Tužilaštva – za procesuiranje ratnih zločina počinjenih tokom devedesetih godina. Sa prvim istragama, po stupcima, prvostepenim i pravnomožnim presudama, ustanovili smo, sa gotovo matematičkom preciznošću, da se naš posao ne iscrpljuje već umnožava. Rešavanjem jednog predmeta, kao iz Pandorine kutije, otvaraju se novi. Sada je već sasvim jasno da nezastarevanje ratnih zločina nije samo simbolična po ruka, već praktični institut bez kojih bi njihovo procesuiranje ostalo u najmanju ruku neizvesno.

Iz Budimpešte sam se vrlo uveren da je potrebno brži, energičniji i hrabriji rad na procesuiranju ratnih zločina, da ne bi u Beogradu tek 2060. godine neki „naš Kepiro“ odgovarao za zločine koje je u naše ime počinio u Hrvatskoj, Bosni ili na Kosovu dok je ceo životni vek proveo nekažnjen, među nama i našom decom.

Kao tužilac ne komekntarišem presude. Pogotovo što ju je doneo sud strane zemlje. Osećam samo pijetet i obavezu prema žrtavama sa prostora moje zemlje ali i prema svim žrtvama ratnih zločina koje zaslužuju pravdu.

Tužilaštvo za ratne zločine i Centar Simon Vizental imaju još jedan zajednički predmet, iz 1998. godine, kada su istražitelji Centra na argentinskom Kanalu 13 videli kako novinari, na temu argentinskog fudbalskog prvenstva, razgovaraju sa Dinkom Šakićem.

Članovi Kolegijuma Tužilaštva za ratne zločine radili su na predmetu Okružnog javnog tužilaštva u Beogradu KT.br.521/98 u odnosu na Dinka Šakića i KT.br.800/98 u odnosu na Nadu Šakić rođ. Luburić. Moj zamenik Nebojša Marković, tada zamenik okružnog javnog tužioca u Beogradu, po dneo je istražnom sudiji 1998. godine zahtev za sprovođenje istrage zbog krivičnog dela genocida iz čl.141. tada važećeg Krivičnog zakona SRJ.

Po oba navedena zahteva za sprovođenje istrage stavljen je predlog istražnom sudiji da se doneše rešenje o sprovođenju istrage bez ispitivanja okrivljenih jer su se nalazili u bekstvu u Argentini, da se doneše rešenje o održavanju pritvora, te da se na osnovu čl.537. ZKP nakon toga uputi predlog Ministarstvu za pravosuđe Savezne Republike Jugoslavije da se podnese molba državi Argentini za izdavanje okrivljenih, što je istražni sudija prihvatio. Po zahtevu za izručenje, država Argentina nije udovoljila zahtevu Savezne Republike Jugoslavije s obzirom da je istovremeno postojao i zahtev u istom pravcu Republike Hrvatske pa su Šakić Nada i Dinko izručeni Republici Hrvatskoj. Istrage u oba predmeta i stražnog sudije Okružnog suda u Beogradu, nakon što su sprovedene sve predložene istražne radnje, su prekinute.

Komandant Jase novca Dinko Šakić umro je 20. jula 2008. godine, u 87. godini.

Sahranjen je u ustaškoj uniformi i ispraćen u krematorijum zagrebačkog groblja Mirogoj. Šakić je u Hrvatskoj osuđen na maksimalnu kaznu zatvora u trajanju od 20 godina. Početkom 2011. godine, preminula je njegova supruga Nada Šakić, nekadašnja upravnica logora Stara Gradiška i Jasenovac.

U Čurugu je početkom godine obelježena sedamdesetogodišnjica Racije u južnoj Bačkoj, u kojoj su mađarski fašisti pobili i pod ledenom unavom i tisućama ljudi, uglavnom Srba, Jevreja i Roma. Sledilo sam se od saznanja da je među ubijenima bilo oko osamdesetoro dece. Od 1.246 Novosađana koliko ih je bačeno pod led, njih 165 bili su deca.

Zaključujem da svi zločinački rukopisi u ratnim okolnostima liče jedan na drugi. Racija je imala jednu posebnost: led, deca i uvek smrt. Prema podacima Memorijalnog društva Racija 1942, u šajkaškoj oblasti i drugim mestima Južne Bačke pobijeno je više od 12.500 ljudi, među kojima 80 dece do 15 godina starosti. Čurug ima spomen-vrtić, podignut u slavu pobijene čuruške dece.

U Memorijalnom društvu "Racija 1942" navode da su u posleratnoj Jugoslaviji podaci o žrtvama racije bili "nepotpuni, iskrivljeni, a istina prećutkivana, jer je broj ubijenih drastično smanjen, a popis žrtava nikad nije sačinjen".

Prema podacima mađarskih vojnih krugova, do kojih je došao poslanik Stranke malih posrednika u ondašnjem Parlamentu Mađarske Endre Bajči Žilinski, januarska racija 1942. godine odnela je najmanje 12.763 žrtve!

Dvanaest hiljada nevinih. Čitav jedan grad sa dvanaest hiljada ljudskih života. Da nije sećanja, oni bi bili deo kolektivnog zaborava, ponovo bi potonuli pod led. Protiv te opasne bolesti čovečanstva se bori m kao tužilac za ratne zločine, kao čovek i kao otac.

Reditelj Lordan Zafranović je u svom filmu Zalazak stoleća – Testament L.Z. na sebi svojstven način vrhunskog filmskog metrika suočio Hrvatsku sa ustaškim zločinima u Drugom svetskom ratu i uložio Andrije Artukovića u njima. Suđenje Artkoviću u Zagrebu je lajtni motiv ovog dokumentarnog filma.

Nije slučajnost što su suđenja za ratne zločine inspiracija mislećim ljudima, poput Arentove i Zafranovića, da upozore čovečanstvo na banalnost zla koje je utkano u samu istoriju civilizacije sa svim svojim posledicama ali i poukama za one koji umeju da ih prepoznaju.

TUŽILAC ZA RATNE ZLOČINE
Vladimir Vukčević